

איבוד שם ה' - ראשי פרקים

הרמב"ם בפרק ו מהלכות יסודי התורה דן בנושא של איסור מחיקת שם ה'. הרמב"ם מבחין בין מקרים שבהם יש איסור תורה ובין מקרים האסורים מדרבנן:

כל המאבד שם מן השמות הקדושים הטהורים שנקרא בהם הקדוש ברוך הוא לוקה מן התורה, שהרי הוא אומר בעבודת כוכבים ואבדתם את שמם מן המקום ההוא לא תעשון כן לה' אלהיכם. ושבעה שמות הם, השם הנכתב יו"ד ה"א וא"ו ה"א והוא השם המפורש, או הנכתב א-דני, ואל, א-לוה, וא-להים, וא-להי, וש-די, וצ-באות, כל המוחק אפילו אות אחת משבעה אלו לוקה. (הלכות א-ב)

כתבי הקדש כולן ופירושיהן וביאוריהן אסור לשורפם או לאבדם ביד והמאבדן ביד מכין אותו מכת מרדות, במה דברים אמורים בכתבי הקדש שכתבם ישראל בקדושה אבל אפיקורוס ישראל שכתב ספר תורה שורפין אותו עם האזכרות שבו, מפני שאינו מאמין בקדושת השם ולא כתבו לשמו אלא שהוא מעלה בדעתו שזה כשאר הדברים והואיל ודעתו כן לא נתקדש השם, ומצוה לשורפו כדי שלא להניח שם לאפיקורוסים ולא למעשיהם, אבל עובד כוכבים שכתב את השם גונזין אותו, וכן כתבי הקדש שבלו או שכתבן עובד כוכבים יגנזו. (הלכה ח)

הרמב"ם בספר המצוות מגדיר שישנם שלושה מקרים עליהם מדובר בלאו זה:

המצוה הס"ה היא שהזהירנו מנתוץ ומאבד בתי עבודת האל יתעלה ומאבד ספרי הנבואה ומלמחוק השמות הנכבדים והדומה לזה. ולשון האזהרה שבאה בזה הענין הוא אמרו לא תעשון כן ליי"י אלהיכם אחר שקדם שם הצווי לאבד עבודה זרה ולמחות את שמה ולהרוס בתיה ומזבחותיה כולם ובאה האזהרה ואמר לא תעשון כן ליי"י אלהיכם...

הרמב"ם מבין שהפסוק הקודם לציווי מבחין בין שלושה מקרים שלגבי כולם יש את הלאו: איבוד בתי עבודת האל, איבוד ספרי הנבואה, מחיקת שמות הקדושים. הרמב"ם בתשובה מרחיב בנושא קדושת הכתב העברי:

והטעם השני, אשר בגללו אסור זה המעשה, והוא יותר חזק מן הראשון, הוא שמפקיר פסוקי תורה לידי זלזול, לפי שהציצית תשמישי מצוה ואין (בה) קדושת גוף, ולפיכך מותר ליכנס בטלית מצויצית לבית הכסא ולדורסה ברגל ולהשתמש בה, כגון לפורשה ולכסות (בה), בעת כיסוי הערווה ובעת גילוייה, כל זה מותר. ואיך נפקיר פסוקי התורה, שנכתבו בקדושה, שנכתבו מפי הגבורה, לאלו הטינופות והזלזולים? וזה ביזוי תורה בלי ספק, נוסף להיותו ג"כ חידוש וסטיה, שלא היה כמותו בישראל לפי ידיעתנו, וממה שחייבים אתם לדעתו, שזה הכתב ר"ל כתב אשורי, הואיל ובו ניתנה תורה היא כמו שנתברר, ובו נכתבו לוחות הברית, מגונה להשתמש בו חוץ מאשר בכתבי הקודש. ולא פסקו ישראל מלהשמר בזה, והיו אגרותיהם וחיבורי חכמותיהם וכתבי חול שלהם בכתב עברי לבד, ולכן תמצא אחרות תמיד על שקלי הקודשים דברים של חול בכתב עברי, ולא תמצא כלל אות אחת מזה (בכתב) אשורי... ובגלל זה העניין שינו הספרדיים כתבם ונתנו לאותיות צורות אחרות, עד שנעשה כאלו כתב אחר, כדי שיהיה מותר להשתמש בו בדברי חול. (סימן רסח)

השולחן ערוך (קנדה) פוסק את דין הגמרא במגילה שיש לגנוז ספר תורה שבלה. על כך מוסיף המגן אברהם:

ס"ת שבלה - והוא הדין ספרים ואסור לשורפן. ונ"ל דה"ה בכל תשמישי קדושה דהוי בכלל לא תעשון כן לה' אלהיכם וכו' כמ"ש ססי' קנ"ב וכן כתב הרמב"ם במל"ת סימן ס"ה שהמאבד כתבי הקודש עובר בלאו: (ס"ק ט'¹)

השבוע נעסוק בסוגיית גניזת כתבי קודש לאחר המצאת הדפוס. ונזכיר בקצרה שני עניינים נוספים- 1. הזכרה שמות הקדושים לשווא. 2. מחיקת קעקוע עם שם ה'.

גניזה בימינו

בעקבות המצאת הדפוס גדלה בצורה משמעותית הדפסת כתבי הקודש, והדבר אף הוביל לבעיה. מה יש לעשות עם ספרים שבלו? עלוני שבת שנזרקים בבית הכנסת? דברי תורה שנכתבים בעיתונים? האם יש הבדל בין ימינו ובין נייר בדורות הקודמים?

¹ וראה גם שו"ע יו"ד סימן רעו, יד- "כלי שהיה כתוב עליו שם, קוצץ מקום השם, וגונזו. הגה: ואסור לכתוב שם לכתחלה שלא בספר, דיוכל לבא לידי בזיון, ולכן נזהרין שלא לכתוב שם באיגרת. ויש נזהרין אפילו במלת שלום, שלא לגמור כתיבתו.

הרב אורי דסברג תיאר את השאלה כפי שהיא עלתה בשנת תשמ"א במאמר בתחומין כרך ג:

השימוש בנייר בתקופתנו נעשה רב יותר ויותר. דורנו המשתמש במטפחות ניר במקום במטפחות בד, המרבה לקרוא בעתונים אשר הם עצמם הופכים להיות עבי כרס יותר ויותר, הנהנה משימוש נרחב במחשב הפולט גלילים ארוכים של ניר פלט, אינו דומה לדורות קודמים בהם היה הניר משמש כמעט אך ורק לספרים, שאף הם עצמם היו מעטי מספר לעומת הכמות שנתברך בהם דורנו. חומרי הגלם המשמשים ליצירת ניר מתמעטים והולכים, ויחד עם זאת מחירים הולך ועולה. התאית המשמשת כאבן יסוד בתעשיית הניר ומופקת מעצים מיובאת ארצה מארצות חוץ, ודבר זה מייקר את הניר ועולה למדינתנו בכסף זר היקר לנו מאד. מאידך גיסא עם הספר מייצר בעצמו חומר רב המשמש כחומר גלם לתעשיית הניר, והוא הניר עצמו. כמויות עצומות של פסולת ניר נפלטות מדי יום ממערכות עיתונים, ממרכזי מחשבים, ממשרדים, ממפעלים, מבתי דפוס ומכריכות. במיוחד רב חלקם של האחרונים ביצירה זו. לציבור הרחב ידוע בעיקר הניצול החוזר של ניר העיתונים הנאסף במיכלי הועד למען החייל המוצבים בקרנות הרחובות.

התשב"ץ בתשובה הבחין בין מקרים שונים ביחס לחומרת האיסור:

שאלת אם מותר לכתוב בלוחות שלשה או ארבע פסוקי' או פרשה שלימה כמו שנהגו באלו הארצות לתינוקות שאין להם ספר והמלמד כותב להם בכל שבוע מה שדעתו של בן יכולה לקבל בכל שבוע ושבווע ובסוף השבוע מוחק וחוזר וכותב פרשת אחרת כפי התחלפ' הפרשיו' בכל שבוע ושבווע... ע"כ דבריך...

תשובה: תחלה יש לי לפרש כי מה שאמר בפ' שבועות העדות (ל"ה ע"א) בשמו' הקדש שאסור למוחקן **שאיסור זה הוא דבר תור'** וכדמוכח לי' מקרא דכתיב ואבדתם את שמם וגו' לא תעשו כן וגו' ולא תימא דאיסורא דרבנן הוא וקרא אסמכתא בעלמא הוא אלא גוף תורה הוא ולוקין עליו מן התורה... ואחר שנתפרש זה יש לי לפרש כי מחיקת השם היא אסורה מן התורה בכל ענין אפילו בכתב בלא שרטוט ואפילו יכתב לבדו...

ואחר שנתפרש זה יש לי לפרש **שלא נאמרו דברים הללו אלא בשם מן השמות שבכ"מ** שהוא כתוב המוחקן והמאבדו לוקה **אבל בשאר כתבי הקדש שאין בהם אזכור' כלל המוחקן והמאבדן אין לוקין עליהם** דמהיכא תיתי דקרא לא אמר אלא ואבדתם את שמם לא תעשו כן וגו' **אבל כתבי הקדש שאין בהם שם מנ"ל דאסירי...** ואחר שנתפרש זה יש לי לפרש אם יש בהם איסורא דרבנן אם לא **ומשמע ודאי מדרבנן מיהא אסור לאבדן...** שהרי מותר למוחקן לפי שאין אסור למוחקן אלא שבעה שמו' המפורשים...

ואחר שנתפרש זה יש לי לפרש דלאו דוקא כתבי הקדש השלמים אלא אפילו ברכו' וקמיעין והפטור' וספרי אגדות ומגלו' שכותבין לתינוקו' להתלמד בהן כלן אסורין לאבדן ביד דהא מדינא כלהו אסירי למכתב...

נמצא שעלה בידינו מזה בענין הנדון שלפנינו באותם הלוחות שכותבים לנערים להתלמד בהם שמותר לכתבן משום עת לעשות לה' כדעת הרי"ף... ועלה בידינו עוד שאסור לאבדן ביד ולמוחקן אחר שנכתבו ואיסורו מדרבנן אם אין שם אזכרות ואם יש שם אזכרות איסורו מד"ת ולוקין עליו. **אלא מיהו איכא למימר שאינו אסור למוחקן אלא שלא לצורך אבל לצורך כתיבת פרשה אחרת ה"ז מותר שכיון שעבר זמן פרשה זו הוי כהיכל שצריך תיקון שמותר לסותרו ולבנותו ולפ"ז ה' מותר אפילו היכא שיש שם אזכרות אלא שהדבר קשה להתיר כן באיסור תורה ומפני שאנו מדמין לא נעשה מעשה.** (ח"א סימן ב)

לאחר שהתשב"ץ הבחין בין חומרת האיסור במקרים שונים, הוא כתב שאם במחיקה יש תיקון הדבר מותר. לכן אין איסור כאשר מוחקים את הלוח על מנת לכתוב את הלימוד החדש. נעיר כי האחרונים דנו גם בעניין גרמא במחיקת שם ה'. כאשר האדם לא מוחק בעצמו אלא שם את הכתב במקום בו יתכן יימחק בעתיד אך לא בידי. בעניין זה עוסקת סוגיית הגמרא בשבת (קכב) ומביאה מחלוקת בין רבי יוסי וחכמים בעניין (וראה את פסיקת הרמב"ם כרבי יוסי בהלכה ו). האחרונים עסקו בעניין זה ויש שכתבו שהדבר מותר לצורך מצווה (נודע ביהודה תנינא או"ח סימן יז), ויש שהתירו גם שוודאי המחיקה תתבצע כאשר זה נעשה על ידי גוי (אבני נזר סימן שע). ויש שהתירו באופן יותר נרחב, כפי שכותב הרב פרנק (שו"ת הר צבי יורה דעה סימן רלא):

ולהלכה נראה שאפילו אם נימא שבמחיקת השם ע"י גרמא יש איסור דרבנן, מ"מ בספר המשניות דאזכרות ליכא וגם המאבדו בידיים אינו אלא איסור דרבנן, לכן ע"י גרמא גם איסור דרבנן ליכא. וכן משמע בפמ"ג או"ח שמעורר על המג"א שהוסיף על דברי השו"ע שס"ת שבלה מניחין אותו בכלי חרס וגונזין אותו בקבר, שה"ה ספרים, וע"ז כתב הפמ"ג מ"ש ספרים לא ראיתי נוהגין כן, ואולי נביאים וכתובים כשהם כתובים בעור ודיו וגלילה, ומשמע מדבריו שבשאר ספרים א"צ כלי חרס. וכך הוא מדוקדק לשון הרמב"ם הלכות יסודי התורה (פ"ו ה"ה), דכתבי הקודש אסור לשורפן ולאבדן ביד, הרי הרמב"ם שמדבר לענין איסור דרבנן בשאר כתבי הקודש, דקדק וכתב ולאבדן ביד, להשמיענו דע"י גרמא מותר.

בנוסף לאפשרות של איבוד בגרמא עלו בפוסקים מספר כיוונים נוספים בהיתר מחזור עלוני שבת בימינו:

ספרי קודש נדפסים שבלו אם מותר לתיתם לכלים שלוקחים אותם משם וטוחנים אותם ומוחקים אותם לעשות נייר חדש בע"ה כ"ב אדר תש"מ מע"כ נכדי חתן בתי האהוב לנו מאד הרב הגאון מוהר"ר שבתי אברהם הכהן שליט"א רפפורט.

הנה מתחלה יש לבאר הדין מספרים שבלו מאלו שנדפסים תורה שבכתב ותורה שבע"פ שכעת שמותר לכתוב תורה שבע"פ הוא הרבה מאד ומחזרי תינוקות של בית רבן כל הספרים והגמרות שלומדין בהן נקרעין בזמן קצר וכן הסידורין לתפלה שהרבה מדפיסין גם בשמות הויה מפורשין, ומצד יוקר הכריכה וזול הדפוס ע"י הצילום מדפיסין ממש דברים שבלא שום צורך לעלמא... ולכן הוא ודאי דבר שצריך לבקש עצה מה לעשות בהם ואם דורות שלפנינו שהוא כבר כמאות בשנים דאגו לזה כ"ש עתה בדורנו שמדפיסים פי מאה ואולי יותר מכל השנים שעברו כאשר כתבת, וכתבת קונטרס גדול על זה בדברים נכונים, אבל מתחלה אכתוב ואבאר מה שאני סובר להלכה לע"ד ואחר כך לשעשע בדבריך הנעימים.

והנה כבר בארתי בספרי אג"מ או"ה ח"א סימן ד' דכיון דלא נאמר האיסור בכליוי כתבי קודש דוקא בשרפה אלא שאסור לאבד שהוא בכל עניני ואופני אבוד... אבל יש לעיין באין ראויין הספרים להשתמש בהם דבלו ונקרעו, דבס"ת הא איכא נמי אופן דנפקע הקדושה בנמחק ואין בו ללקט פ"ה אותיות... משום דבס"ת שניתן ליכתב הוי הכתב בעצם דבר המקדש ואינו תלוי באם יקראו בו אלא אדרבה דמצות הלמוד כיון שהוא בקריאה בכתב הרי נאמרה הלמוד אחר שאיכא ס"ת כתובה... אבל הספרים ליכא שום מצוה מצד הכתיבה עצמה אלא מצד הלמוד שבתורה שבכתב שאיכא חיוב הלמוד דוקא בכתובים כדן ראו חכמים שהוא דבר שלא יוכלו הרוב ללמוד מס"ת והנביאים והכתובים שנכתבו כדן והתירו משום עת לעשות לה' לכתוב בספרים כרוכים על הניר ללמד בהם... שנמצא שכל המצוה דכתיבת הספרים הוא רק בשביל הלמוד שבלא ענין הלמוד אדרבה היה זה דבר איסור תורה שבכתב שלא הוכשר אלא בכתב אשורית על הספר ובדיו ודוקא ספרים שלמים... וא"כ ודאי גם הקדושה שנעשה על ספרים אלו הוא נמי מצד שנעשו ללמוד בהם דוקא, וממילא כשלא שייך שוב ללמוד בהם הרי יש לנו לומר דאזלא קדושתיה... ולכן כשנקרעו ובלו באופן שלא שייך ללמוד בהן ואף אם שייך ללמוד בהן אבל שום אדם לא ילמוד בהם אזלא קדושתם ואין להציל אותן מפני הדליקה... ולענין מעשה הוא ברור אצלי כמו שכתבתי ויש לאסור בחומשים וספרי תנ"ך שבהם נמצאים שמות וכן סידורים מאלו שמדפיסים בשמות ממש, אבל מהספרים שבתורה שבע"פ שהם משניות וגמ' משני התלמודים וכל ספרי רבותינו הראשונים והאחרונים והספרים הנדפסים מחכמי הזמן וכל הירחונים כשנקרעו ולא שייך שילמדו ויעיינו בהם ואף ששייך שילמדו בהם לפעמים אך ברור שלא ילמדו ולא יעיינו בהם כאיזה דפים שלמים נמי מותר. אבל לעשות כן למעשה תדבר בזה עם עוד גדולי פוסקים בא"י וגם מגדולי ראשי ישיבה וגם עם גדולי תורה והוראה מעדה החרדית ומהספרדים. (שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן לט)

גם הרב חיים דוד הלוי התייחס לנושא זה בתשובה בשו"ת עשה לך רב ח"ג סימן כה. בתשובה הוא מעלה שהדרך הראויה היא לגנוז את הספרים באדמה כפסק הרמב"ם והשו"ע. אך הבעיה נוגעת במקומות שיש כמויות גדולות של גניזה והדבר אינו אפשרי טכנית או כלכלית. בעקבות כך הוא מביא את דברי הפוסקים שמעלים אפשרות של שריפה כדי למנוע בזיון. הרח"ד הלוי מדייק מהרמב"ם שאין איסור של שריפת כתבי הקודש מתוך השוואה בין דבריו בהלכות יסודי התורה (ו,ח) שאסור לשרוף כתבי קודש שלמים ובין דבריו בהלכות ס"ת (י,ג) שחיוב הגניזה הוא רק לספר תורה שבלה (כדברי ההר צבי שהבאו לעיל). הלכה למעשה הוא כותב לחלק בין ספרים שיש בהם אזכרות של שם ה' המפורש שבהם יש להחמיר ובין מקרים אחרים:

ועתה נבוא לנדרן דידן. הנה ברור שבדברי תורה המתפרסמים בעתון אין בהם שום אזכרה. ואעפ"כ ברור שאסור להשתמש באותם דפים שום שימוש של ביוון, וראוי לכל אדם לגזור אותם דפים ולגנוזם. ומי שיודע בעצמו שאין באפשרותו לזוהר בכך ודאי שטוב יותר ליתנם באותם מיכלים של "הועד למען החייל", ואף שמשם נלקחים להתכה מחדש, הרי שזה כעין שריפה שדנו גדולי הפוסקים להתיר באם צפויים הם לביוון ודאי. ואין ספק שקל דינם של עתונים אלה מכתבי קודש, שכן כל עיקרם אינם כתבי קודש ולא נכנסו בגדר זה כלל. ועל עצם כתיבת דברי תורה בעתונים או בכתבי עת העלולים לבוא לידי ביוון, אין אני דן במסגרת תשובה זאת, ופוק חזי מאי עמא דבר, ועת לעשות לה' הוא.

גישה שלישית בעניין זה עולה בתשובה של הרב נחום אליעזר רבינוביץ, מתוך ספרו שו"ת שיח נחום סימן עד:

בהא דבדק לן מר בעניין גניזת עלוני בית הכנסת, וכת"ר כותב כי דבר זה היום הוא מכלל "צורכי רבים ודוחק השעה", ואנכי בער ולא אבין – הרי אין זו שאלה חדשה כלל, וכבר דשו בה רבים בנוגע לעלי הגהה אשר בכמה ערים שהיו שם בתי דפוס, וגם שם היתה כמות גדולה מאוד של עלים מודפסים שלא היו ראויים לשימוש, וקשה היה לגונזם וחיפשו עצות מה לעשות בהם, וכבר הורו בזה גדולים וטובים להקל. ברם, לחיבת הקודש אעיר פה אי אלה דברים בעיקר הלכה זו. פסק רבינו הגדול (הל' יסודי התורה ו, א): "כל המאבד שם מן השמות הקדושים הטהורים שנקרא בהן הקב"ה – לוקה מן התורה, שהרי הוא אומר בעבודה זרה (דברים יב, ג-ד): 'ואבדתם את שמם מן המקום ההוא. לא תעשון כן לה' אלהיכם". ולהלן כתב (שם ו, ח): "כתבי הקודש כולן ופירושיהן וביאוריהן – אסור לשרוף אותן או לאבדן ביד; והמאבד ביד – לוקה מכת מרדות... כתבי הקדש שבלו או שכתבן גוי – יגנז". וראה בפירושי יד פשוטה על הרמב"ם (שם), שהבאתי תשובה ארוכה של התשב"ץ... הרי מבואר כי חיוב גניזה הוא רק על השמות, אבל אם אין שמות – מעיקר הדין גם סידורי תפילה אינם טעונים גניזה. ברם, יש גם עניין נוסף והוא שאין לגרום בזיון לדברי תורה... ונראה שלפיכך נהגו העולם לגונזם "גניזה קלה".

ברם, דין הבזיון הוא הרבה יותר רחב. הרי פסק מרן (שו"ע י"ד סי' רפג, ד) על פי תשובת הרמב"ם, שאין לרקום פסוקים בטלית, מפני שאין כותבים יותר משלוש תיבות מן הפסוק ולא יותר, ועוד שנכנסים בו לבית הכסא וזה בזיון. והנה בתשובתו של רבינו (בלאו סי' רסח) מבואר לא רק כי "זה ביזוי תורה בלי ספק", אלא יתר על כן – "שזה הכתב, ר"ל כתב אשורי, הואיל ובו ניתנה תורה... ובו נכתבו לוחות הברית – מגונה להשתמש בו חוץ מאשר בכתבי הקודש", ומביא בשם הר"י מגאש (שם): "כיצד נשתמש במכתב אלהים זה ויבוא לידי זלזול?" (וראה מש"כ בזה לעיל סי' עג).

הרי שכל הכתוב באותיות מרובעות – יש להיזהר שלא לבזותו, כי יש בכך משום ביזוי האותיות הקדושות. אשר לדין השמות, יש הבדל בדין קדושתם בין אם נתקדשו בכונה כראוי אם לאו, וכן אם נכתבו בכתב המתקיים אם לא, ויש מקום לפקפק בדפוס שנדפס על ידי מחשב – שמא אין כאן דין שם בכלל, שהרי המקליד לא כתב צורת האותיות בשום מקום, והמדפסת עושה מעשה קוף בעלמא. אבל לגבי בזיון האותיות הקדושות, ודאי שאין חילוק איך נוצרו האותיות, וכיון שעומדות לפנינו על הנייר צורות האותיות המרובעות, הרי אין לזלזל בהן חס וחלילה.

אמנם לדאבון לב, כיום רבים אינם מודעים לדינו של הר"י מגאש, וגם כמעט אי אפשר לעמוד בזה, הואיל ואפילו כלי חרסינה של בית הכסא המיוצרים בארץ – יש עליהם כתובות באותיות מרובעות, ואין צריך לומר כמה וכמה דברי תועבה המודפסים באותיות הקודש, ואין איש שם על לב. אולם, שמא דווקא משום שגדלה ההפקרות בעניין זה, מן הראוי להקפיד ביותר באותם דברים אשר הציבור עדיין ער לחובתו לנהוג כבוד, לכל הפחות בדברי תורה, אם לא באותיותיה בלבד.

אשר לכניסה למקום בזיון, הרי ראינו שאם הכתב מחופה – אין איסור אפילו אם יש בו שם, וכל שכן שאר דברי קודש, ואין צריך לומר רק אותיות אשוריות. מעתה, בדינם של העלונים ודאי שיש להיזהר שלא יופיעו בהם שמות. ואשר לעצם האותיות הקדושות ודברי תורה שבהם שאין להניחם במקום בזיון, לכך מועיל חיפוי. נמצא, שמעיקר הדין מספיק לעטוף את העלונים כדי לכסות את הכתב ואין לחייב לגנוז אותם. והנה ישנם מכלים שאוספים בהם נייר, והם אינם מאוסים כלל, ובוודאי שאין איסור לשים בהם עלונים עטופים. אלא שלכאורה יש לחוש שבכל הנייר הזה משתמשים לעשיית נייר חדש, ונחשב תהליך זה כאיבוד בידיים. ברם, זה אינו, מפני שמוסיפים על חבילות העלונים העטופות כהנה וכהנה חבילות נייר שונות, וכל הטיפול בהם הוא במכונות ואין יד אדם בודקת את החבילות הבודדות, ובוודאי בטלות חבילות העלונים ברוב הנייר הנאסף. מאידך, אפילו אשפה כללית, עד כמה שידוע לי, אינה נשרפת אלא משמשת כמילוא במקומות שונים בארץ, כלומר נקברת.

לסיכום: אפשר להניח עלוני-שבת במכלי מחזור נייר, ואפילו במכל האשפה כל שהעלונים מחופים. ובמכל אשפה לכתחילה ראוי לשים אותם במכל ריק, מפני שאינו מאוס, ויתכלו מאליהם. ואם אחר כך תתוסף שם גם אשפה ממש – שוב מן הסתם יש כאן ביטול ברוב. אבל אין להתיר לאבדם ביד ולא לשורפם, אלא אם כן כבר נתבטלו ברוב.

הזכרנו לעיל את דברי הרמב"ם בתשובה שאסר על כתיבה בכתב אשורי שזה כתב דפוס בימינו. הלכה למעשה כיום לא חוששים לדברי הרמב"ם בתשובה, וכמו שהעיר הרב רבינוביץ בתשובה שהובאה וכן בסימן לג בתשובה אחרת:

זאת אומרת, אם כתב בתוך איגרת פסוקים בכתב שאינו אשורי – אין חשש כלל, ומותר לכתחילה. אמנם בכתב אשורי, לדעת הרמב"ם ורבו, הר"י מגאש, יש בזה משום זלזול. סברתם נראית פשוטה, כי אף על פי שהפסוק נכלל בתוך איגרת, ואין עליו עוד דין פסוק, כי אם נחשב כשאר האיגרת, מכל מקום כל כתב אשורי, אפילו דברים של חול – יש בו חשש זלזול. וראה בגליון מהרש"א (שם) בשם ספר בית הלל: "לא יפה מה שרושמים הסותרים לפני פתחי חנויותיהם מיני סחורה שיש להם למכור באותיות מרובעים".

ברם אם כך היה בימיהם, שהכתב היה מועט והדרש מרובה, מה נאמר אנו בימינו שאין דרישה לדברי תורה, אבל יש שיטפון ממש של דברי דפוס באותיות מרובעות. והרי זו בוודאי גזירה שאי אפשר לציבור לעמוד בה (עבודה זרה לו, א), לאסור להשתמש באותיות

מרובעות... ואמנם על עצם כתיבת מכתבים ושאר דברי חול באותיות מרובעות, על זה אין בנו כוח למחות, והנה להם לישראל (ביצה ל, א).

לסיכום: אסור לכתוב פסוקים כאשר יש כוונה לתוכן הפסוק מצד הקדושה שבו. האיסור הוא כשיש שלוש תיבות או יותר ברצף באותה שורה. לעומת זאת, אין איסור לכתוב פסוק כשכוונתו לתפארת הלשון, אולם יש לציין במרכאות. ואם נכתב באותיות מרובעות יש לנהוג בו כבוד ואין לבזותו. (סימן עג)

גם הרב קאפח כתב להלכה בדעת הרמב"ם כתשובתו אך למעשה הורה להקל וכתב "שדוקא כתב יד או רקמה ביד אסור להכניס לבית הכסא, אבל בדפוס את רקמת מכוונה נראה שאין להחמיר". הובאו דבריו בשו"ת הריב"ד תשובה יח הערה 7 ותשובה כ הערה 2. וראה גם בשו"ת מנחת אשר ח"א סימן נד שהעלה להתיר לכתוב בכתב אשורי דברי חול כאשר אינו כותב כצורת האותיות שבספר תורה. וראה גם את דברי ערוך השולחן:

וכתב רבינו הרמ"א די"א דאין לכתוב דברים של חול בכתב אשורית שכותבין בו התורה ע"ש וכבר הזכרנו זה בס"ס הקודם והבאנו ראייה להיתר מלשון הקודש והי"א צ"ל דס"ל דבכתב אינו דומה לבע"פ שהרי הרבה סודות התורה תלויין בתמונת האותיות כמו שהאריכו חכמי הקבלה בספריהם ואיך נוציא זה לדברי הבל וריק אבל מה נעשה שהמדפיסים ידפיסו כל דברי חול בכתב אשורית ואין בידינו למחות והוא רחום יכפר עון ואשרי חלק המדפיס כשיזהר בזה ושכרו הרבה מאד בזה ובבא. (יו"ד רפד, ח)

הזכרת שמות ה'

הרמב"ם עוסק בפרק ו בהלכות יסודי התורה באיסור מחיקת שם ה'. בעקבות כך נשאל הרב קאפח בעניין אמירת שם ה' בצורתה המלאה (מתוך שו"ת הריב"ד על ספר המדע):

סימן יד

שאלה: כבוד תורתו אמר לי, שמוטר להגיד אלוקים בהי"א ואין צורך להגיד בקו"ף. והרי הרמב"ם כתב בסוף חלי שבועות [פייב הי"א] שאסור להזכיר את אחת מן השמות סתם כך, וכוונתו לשמות שהזכיר ביסודי התורה (פיו הי"ב), ושם אחד מהשמות זה אלוקים. [היתשניו]

תשובה: לענין אל-הים, ומה שעניתי נכון כי חז"ל לא החמירו אלא בידו הא וכו', ולכן אנו קוראים אותו באדנות, מה שמנה הרמב"ם שבעה שמות לענין שאינן נמחקין², אבל להזכירם בתוך שטף דברים יהיו אשר יהיו מותר, ואף **מצוה** לאמרן כמו שהג' כי הסיורס הזה בקוף לדעתי ולמשמע אוני, גנאי הדבר ומכוער מאד, גם כלפי הדיוט כ"ש כלפי שמים. ואני בטוח שלא שאלת להזכירו לבטלה. אלא שאזניך כבר מלאים מן הכינוי המשובש אלקים צבקות ולכן אינך כבר חש את הזרות ואת הכיעור שבדבר⁴. וזה דומה למה שעשו

הפילוסופים בהשגחת הי על העולם השפל, כמ"ש הרמב"ם במו"נ⁵.

מחיקת קעקוע עם שם ה'

בשו"ת מנחת אשר ח"ב סימן נד הובאה שאלה בעניין מחיקת כתובת קעקוע של שם שמים:

בנערה שקבעה בקרסולה שם ש-די בכתובת קעקוע בהיותה רחוקה מוחי תורה ומצוות, ושוב חזרה בתשובה וברוב בושטה רוצה היא למחוק קעקוע זה, ונשאלה השאלה אם מותר למחוק כתובת זו או שכאן אסור משום מחיקת שם ה'.

וראה שם בדיונו בהיתר הסרת שם ה' וכיצד הוא מבסס את החלק הראשון של תשובתו על דברי הרמב"ם בפרק ו בהלכות יסודי התורה. וראה גם בספר משיב משפט (סימן יט).

לקריאה נוספת

הרב שבתאי רפפורט, עלון שבועות גליון 86.
הרב אורי דסברג- 'איסוף פסולת ניר של כתבי קודש לצורך מיחזור', תחומין ג.
הרב יעקב אריאל- 'מיחזורם של עלוני בתי כנסת', תחומין ל.
תחליפי 'גניזה' לעלוני השבת- דעות של מספר פוסקים, תחומין ל.
שיעור 'עולמות'- גניזה או מחזור:

<http://olamot.net/shiur/%D7%92%D7%A0%D7%99%D7%96%D7%94-%D7%90%D7%95-%D7%9E%D7%99%D7%97%D7%96%D7%95%D7%A8>